

4. VOLGEHOUE BEGEERTE NA HERLEWING EN DIE TOESTAND VAN DIE KERK

Dr.D.J.Keet konstateer dat ná 'n tydperk van geestelike warmte en bloei, kom daar een of ander tyd 'n mate van koudheid of doodsheid wat dan weer opgevolg word deur nuwe geesdrif en vrugbaarheid. Die Here gebruik gewoonlik omstandighede, soos die nood van die tyd, om die gunstige verandering tot stand te bring. In so 'n tyd gebruik Hy gewoonlik aangewese persone om vorm en rigting te gee (Keet:3).

So het daar deur die jare allerweë stemme van besorgdheid opgegaan oor die geestelike toestand van die Kerk. Veral in *Die Kerkbode* het heelwat berigte verskyn van lidmate wat hulle bekommernis uitgespreek het oor hierdie toestand. Dit was veral tydens die dertiger- en veertigerjare wat klagtes uit alle oorde na vore getree het oor hierdie toestand.

A.van Niekerk (1983:76) bevestig dat daar sedert 1930 'n redelik algemene besef binne die Ned.Geref. Kerk was van die geestelike nood, en daarmee saam 'n groot verlange na vernuwing en herlewing in die Kerk. Hy verwys verder na 'n algemene tendens in die kerkgeskiedenis waar mense in 'n tyd van vormlikheid en geestelike stagnasie begin vra na persoonlike belewenis van die heil in Christus. “..heilswaarhede soos wedergeboorte, bekering en heiligmaking het opnuut ter sprake gekom...” (:76).

A.van Niekerk (1983:77) haal dr.D. Moorrees aan wat 'n beskrywing gee van die twee strominge in die Ned.Geref.Kerk, naamlik dié wat sterk Calvinisties en streng ortodoks was en nie bereid was vir enige kompromieë nie, en daarteenor diegene wat bekend wou staan as Evangelies-Gereformeerde. Hy sê dat beide die “Evangeliese” as “Ortodokse” groepe erken het dat vernuwing in die Kerk 'n noodsaaklikheid was, maar dat daar verskille was oor die wyse waarop dit moes plaasvind. Die Evangeliese rigting, met eksponente soos G.D.du Toit, A.C.Murray en J.C.G.Kotzé het 'n oplossing gesien in 'n herlewing. Daarom was onderwerpe soos wedergeboorte, heiligmaking, herlewing, geestelike verdieping, ens. baie algemeen in daardie tyd (:77).

Vervolgens word in diepte ingegaan op die geestelike toestand van die Kerk in die betrokke tydperk en die konsekwensies wat daarmee gepaardgegaan het.

4.1 Die toestand van die Kerk

Vir baie jare kon stemme roepende in die woestyn gehoor word oor die geestelike toestand van die Kerk. Te midde van die opwekkings wat op enkele dorpe beleef is, was die res van die Kerk in 'n geestelike droogte gehul. In die loop van 1860 word 'n reeks bydraes in *De Gereformeerde Kerkbode* geplaas oor hierdie toestand. Daar was 'n algemene ontevredenheid oor die heersende geestestoestand (28 Julie 1860:228). Dit word vergelyk met die dal vol doodsheid (11 Augustus 1860:245). Geen kunsmatige aanblaas van 'n herlewing sou tot 'n oplossing lei nie, slegs ernstige, kragdadige gebed (:246,7).

Iemand wat baie besorg was oor hierdie situasie, was dr. Andrew Murray. Een van sy bekende geskrifte wat in 1911 in Engels verskyn het, was "*Die Geestelike Toestand van die Kerk*". In 1860 verskyn 'n Nederlandse uitgawe van "*Die krag van die gebed*", 'n vertaling deur dr. Murray van 'n werk wat in 1858 in Amerika verskyn het. Dit handel oor die herlewings in Amerika in 1857 en 1858. In 1898 word die eerste uitgawe in Engels van sy boek "*Waarom Geen bekerings?*" gepubliseer. Die onderwerpe van hierdie boeke spreek vanself. Hy het gewis 'n passie gehad dat iets daadwerkliks in die Kerk moes plaasvind.

Een uitvloeisel van hierdie geskrif was 'n predikantekonferensie wat in 1912 te Stellenbosch gehou is oor die geestelike toestand in die Kerk. Ds. A.F. Louw skryf dat 147 predikante en sendelinge, asook 82 kweekskoolstudente die verrigtinge bygewoon het. Die liggaamlik-verswakke dr. Andrew Murray het die gehoor aangegryp met sy boodskap oor biddeloosheid. Mense kon nie ophou praat oor hierdie konferensie nie (Louw 1958:141,2). "*Het gebedslewe en de binnekamer*" het kort ná die konferensie uit die pen van dr. Murray verskyn (:143).

In *De Kerkbode* van 18 Julie 1918 (p.690) verskyn 'n kennisgewing oor 'n beplande konferensie ter verdieping van die geestelike lewe. Daarin word die algemene geestelike toestand in die Kerk as "ziekelyk en zwak" beskou, want daar is "min overwinning over zonde. Betrekkelyk weinige bekeeringen vinden plaats." Daar bestaan 'n behoefte aan 'n meer kragtige openbaring van die Heilige Gees in die gelowiges. Hierdie kennisgewing, onderteken deur Di. George Murray (sr.), A.G. du Toit, A.F. Louw, P.G.J. Meiring en A.C. Murray, vra ook ernstige voorbidding vir die konferensie en doen 'n beroep op die "Andrew Murray Gebeds-Unie, om met ons den Heere dagelijks ernstig te smeken" (*De Kerkbode* 18 Julie 1918:690).

In 1921 skryf ds. A. Murray oor "*Een hartstocht om de redding van zielen*". Benewens die vlugtige verwysing na buitelandse predikante, soos Jowett (*Passion for Souls*), Moody en Spurgeon, wat 'n passie vir siele gehad het, bepleit hy die hou van dienste vir sondaars, omdat dit geestelik dood is in die kerk: "Deze diensten, ondernomen met een brandend hart, zullen slechts één doel hebben, namelijk zielen te bewegen Christus als Zaligmaker aan te nemen. En waar er een gloed van liefde en bekommernis over verlore gaanden zich openbaart, daar zullen koude zielen tot het vuur getrokken worden. Is dit niet de reden, waarom onze diensten slecht bijgewoond worden, omdat zij zo geestelik koud zijn?" (*De Kerkbode* 8 September 1921:1043).

Ds. G.D. du Toit laat nie op hom wag nie en reageer onmiddellik op 'n versoek van ds. Rabie in *De Kerkbode* dat meer lig op die onderwerp van 'n krisisondervinding by heiligmaking gewerp moet word. Sy antwoord verskyn in 'n reeks aflewings onder die titel "*Die Geestelike nood van die Kerk*" waarvan die eerste op 7 Augustus 1929 verskyn.

In die eerste aflewering bestee hy heelwat aandag aan die lae geestelike peil van die Kerk en skryf dit onder andere toe aan die gebrek aan geestelike krag - menende 'n lewe vervul met die Heilige Gees. Ds. Du Toit beskou die behoefte aan meer kennis oor die onderwerp van heiligmaking as 'n teken van die naderende wederkoms. Hy sê dat daar nog nooit 'n tyd was waarin mense meer 'n studie gemaak het van

die wederkoms, waarin die onderwerp van heiligmaking meer die aandag van die Kerk getrek het as toe nie. Ondervinding het bewys dat dat waar Gods volk die heiligmaking najaag en met Gods Gees vervul is en afgeskeie van die wêreld leef, hulle gehaat, belaster en verdruk word. "Die vervulling met die Heilige Gees is vandag sulk 'n seldsaamheid in die Kerk, dat, waar mense hierdie seën van God waarlik ontvang het, hulle dadelik suspesie (sic) opwek by baie mense. Ja, selfs by 'n groot deel van die Kerk" (*De Kerkbode* 7 Augustus 1929:235)

Hy spreek verder sy teleurstelling uit oor die geestelike toestand en meen dat die Kerk 'n gebrek aan geestelike krag besit. "Haar getalle mag styg, haar organisasie mag perfek wees, maar sy mis geestelike krag. Vandaar so wenig (sic) bekeringe onder ons en in die sendingveld" (:235) Hy vra die vraag of daar nie 'n predikantekonferensie gehou kan word waarop aandag aan hierdie saak gegee kan word nie. Hy deel die kommer van dr.Andrew Murray soos vervat in sy geskrif: "*Die geestelike toestand van die Kerk*". Vir ds.Du Toit wil dit voorkom asof Murray " 'n stem van die roepende in die woestyn" was (:235). Hy haal hom aan: "Die herlewing, wat ons nodig het, is 'n herlewing in heiligheid. Hiervoor sal daar nodig wees 'n nuwe soort van prediking...Deur die Hervorming is die grote waarheid van die regvaardigmaking, die uitbring uit die slawerny van Egipte, in sy plek herstel. Maar die ander waarheid van heiligmaking, die inbring in die land van rus en oorwinning, het nog nooit die plek geneem in die prediking en in die lewe van die Kerk, wat Gods Woord hom toeken nie" (:235).

In sy tweede aflewering van die reeks oor "*Die Geestelike Nood van die Kerk*" gaan ds.Du Toit voort met sy uitsprake oor die heersende toestand en beweer dat daar radikaal iets verkeerd is. "Die christelike lewe is in vele opsigte 'n totale mislukking...Hoeveel gemeentes is daar wat spreek van bekeringe? En waar daar ook nog bekeringe plaasvind, wat is die geestelike toestand van die bekeerlinge 'n jaar na hulle bekering?" Hy verwys na die groot getal bekerings wat plaasvind tydens die spesiale evangelieprediking van ds.P.van der Merwe, maar hy wou weet wat van die bekeerlinge geword het (*De Kerkbode* 14 Augustus 1929:276).

Uit die mond van dr.Andrew Murray, wat verwys na die twee verbonde (bekering en heiligmaking) skryf ds.Du Toit: "Baie christene leef nog in die skaduwees van die Ou Verbond, en het nog nooit gekom tot die heerlike lewe van die Nuwe Verbond nie" (:276).

Ds.J.C.G.Kotzé van Stanford spreek in geen onduidelike taal nie, sy besorgdheid uit oor die toestand van die Kerk. Voordat 'n kerk sy sendingtaak kan volbring, moet dit kerngesond wees en daarom is selfondersoek nodig. Op die sendingkonferensie te Uitenhage is verklaar dat die Kerk se geestelike toestand van so 'n aard is dat die sendingwerk nie na behore gedoen kan word nie. Hy gebruik 'n voorbeeld van 'n swartman wat hom meegedeel het dat nog niemand met hom oor Jesus gepraat het nie (*De Kerkbode* 29 Julie 1931:210).

Kotzé impliseer dat die meerderheid lidmate van die Ned.Geref.Kerk geen geloofsversekering van hulle saligheid het nie. Baie sal nog eendag sien of hulle verlos is, terwyl andere dit ontken dat 'n mens seker kan wees van saligheid. "Die getal van ware lewende kinders van die Heer is die kleine minderheid, terwyl die groot getalle wat hulle vandag christene noem, hulle tevrede stel met so 'n vae godsdiens, dat

dit so goed is asof hulle òf 'n God aanbid wat ver buite hulle bereik is òf 'n Saligmaker ken wat twee duisend jaar terug geleef het" (:210).

Hy verwys selfs na die Kinderkrans wat fondse insamel "om heidenkindertjies te red" terwyl talle kinders self nog "ongered" is (:210). Ook die kerkrade en in besonder die predikante word nie gespaar nie. "As ons net wil eerlik wees, moet ons erken, ons sink as Kerk dieper en dieper, omdat die leidsliede nie daardie Geesteskrag en toegewyde heiligheid besit en uitleef waartoe God ons geroep het en wat die inwoning van die Heilige Gees moontlik maak" (:210). Nie alleen is die Kerk in 'n "versonke geestelike toestand" nie, maar ook die sendingwerk bring soveel onoplosbare moeilikhede (:210).

In 'n volgende aflewering spreek Kotzé sy bedenkinge uit oor die bidure, konferensies, Pinksterdienste en spesiale evangelieprediking wat so min resultate oplewer omdat dit met soveel vleeslike ywer gepaard gaan. Die noodsaaklikheid van die vervulling met die Heilige Gees word sterk benadruk (*De Kerkbode* 12 Augustus 1931:302).

In die slotaflewering erken hy dat die enigste oplossing vir die probleem 'n kragtige herlewning onder Gods kinders is. Hierdie herlewning moenie 'n gebrekkige opflikkering wees nie, maar 'n hernude uitvloei van die Gees van God deur Sy wedergebore kinders tot die wêreld (*De Kerkbode* 19 Augustus 1931:344). Dit het nodig geword dat daar 'n kruisiging van die self moet plaasvind. Hy sluit die reeks af met 'n beroep dat *dadelik* gehandel sal word op die Uitenhagebesluit "dat dit dringend noodsaaklik is, dat daar oral samekomste sal gehou word tot verdieping van die geestelike lewe en tot gebed (345).

"Wat makeer die Kerk?" is 'n vraag wat voorkom in *De Kerkbode* (5 Augustus 1931:229). Ná ongeveer 1900 jaar sedert die uitstorting van die Heilige Gees, word die vraag gevra: "Waar is daardie krag en hoe is dit verlore geraak?" Later in dieselfde artikel word gevra: "Wat is die oorsaak van die magteloosheid? Want sy was magteloos om 'n wêreldoorlog te verhinder, is kragteloos om die wêreldgees te bestry, en kragteloos om die grote heidenwêreld te evangeliseer" (:229). Vir 'n antwoord op hierdie kwelvrae verwys die skrywer ook na die boek van dr. Andrew Murray "*De Geestelike toestand der Kerk*": Die antwoord is geleë in die gedagte dat die Kerk mank gaan aan die krag van die Heilige Gees. Hierdie krag tree alleen in werking deur gebed, maar die Kerk kan nie meer bid nie omdat "ons *te traag* en te wêrelds is, om die kragtige gebed te kan bid dat ons te blind en te lou is, om in te sien dat dit werklik van ons afhang, dat God die Gees nie kragtiger kan uitstort nie; en dat daar geen verandering kan kom, totdat Gods volk sig geheelenal opoffer, om deur die Heilige Gees vernuut en vervul te word, geheilig en versterk, vir die werk wat God beloof het om deur ons te doen" (:230).

Vanuit Bulwater skryf "*Gevoelig*" oor die gereelde biddae wat vir reën gehou word, en sê dat daar min besorgdheid bestaan oor die geestelike droogtetoestand in die land. Die sonde neem op skrikwekkende wyse toe. Die toestand van die siele in die gemeentes word vergelyk met die droë Karoobossies waaraan nie 'n enkele groen blaar te vinde is nie. "Sal die droë veld ons nie opwek om ook te dink aan 'n herlewning in ons geestelike lewe nie. Mag die Heer, in Sy grote genade, 'n geestesreën oor ons

gemeentes laat neerdaal, sodat daar meer lewe by ons mag kom en Sy naam mag verheerlik word" (*Die Kerkbode* 3 Mei 1933:837).

In 'n skrywe wat in die Korrespondensiekolom op bostaande brief volg, teken Anton M. Heyns van Libertas, Senekal, beswaar aan teen die korrespondensie oor ampsdrag van kerkraadslede, terwyl die ander waardes tot niet gaan: "As dit geestelik reg is in ons Kerk, sal ons kerkrade nie ontaard en klein ministeries na iedere verkiesing vorm nie.... Dit is yskoud daarbinne, en dit slaap vas onder die geroep tot hoër waarde" (*Die Kerkbode* 3 Mei 1933:837).

J.A.J.Steenkamp van "Seleka" worstel met al die strydvrage oor "Wat is reg, wat is verkeerd, wat is Gereformeerd, wat is Metodisties, wat is eg of wat is sektaries?" (*Die Kerkbode* 20 Mei 1936:1010). Hy kla oor die ongelooflike lae geestelike peil van die gemeentes. "Die polsslag is stadig; daar is 'n verflowing in die geloof..." (:1010).

In 'n berig deur "R.B." maak die skrywer die volgende bewering: "Algemeen word erken dat daar 'n geestelike doodsheid onder ons heers, en dit is ons plig om ondersoek in te stel na die oorsake daarvan" (*Die Kerkbode* 30 Desember 1936:1316). Hy glo ook dat die algemene gedagte is dat die Kerk uit wedergebore mense moet bestaan, maar ongelukkig is daar baie mense wat die Kerk wil gebruik as 'n dekmantel vir hulle geestelike onmag en gerief. Behalwe die alledaagse sondes, word ook hier verwys na die politiek wat as groot sondebok uitgesonder word. Daar bestaan ook heelwat onkunde in verband met geestelike dinge en gewoontes wat uit ander lande oorgewaaai het en gretig nagevolg word (:1316). Nadat hy verwys na Jesus as die hemelse Brood, sê hy dat die oorsaak van die doodsheid is omdat mense die hemelse brood verag en tevrede is met die "swynevoedsel" van die wêreld. "Wat die wêreld vandag nodig het, is 'n waaragtige herlewing, en daarom spreek ons van opwekkingsdienste" (:1316). Gevorderde Christene word aangemoedig om jong bekeerdes by te staan en te ondersteun. "Dit kan gedoen word deur gesprekke of in de vorm van traktaatjies of boekies oor verlossing, heiligmaking en die volharding en oorwinning oor sonde" (:1316)

"*Die Toestand van die Kerk*", deur dr.A.Murray word ook na verwys deur G.J.R. waar hy in *Die Kerkbode* van 17 Junie 1942 skryf oor die tendens in die vroeë veertigerjare. Hy maak onder andere die volgende stellings: "Ook vandag stem die geestelike toestand van die christelike Kerk ons tot ernstige nadenke....Ons is nog baie godsdienstig sonder ware godsvrug; onder ons is daar baie "Christenmense" maar min ware *Christene* in die algemeen....Die lyn tussen die goeies buite en binne die Kerk het baie vaag geword....Maar ons kan byna nie meer onderskei tussen dié wat tot die Kerk behoort en die buitestaanders nie....Sy invloed en die geestelike lewe van sy kinders staan op 'n lae peil....Jesus Christus staan en klop buite aan die deur van die Kerk en van die harte, en hoe weinig maak vir Hom oop?" (:838).

Selfs preke wat gepubliseer word, spreek soms van hierdie kommer oor die geestelike toestand in die Kerk. Ds.J.F.Mentz vergelyk die geestelike droogte met die droogtetoestande in die land (*Die Kerkbode* 22 November 1933:948,9), terwyl ds.F.J.de Kock in 'n gepubliseerde preek onder die tema "Vervul met

die Gees" noem dat die afvalligheid ontsaglike afmetings aangeneem het, in so 'n mate dat slegs tien persent van die lidmate nog kerkgangers is (*Die Kerkbode* 3 Mei 1939:796)

Ds.J.W.Snyman van Oos-Londen gebruik byvoorbeeld die gedeelte in Esegïel 37 oor die doodsbeendere as hy na die geestelike situasie in die Kerk verwys. Die bewys van herlewing lê vir hom onder andere in die "Beroering in die hart, beroering in die siel, in die gees en in die gewete - die beroering van sondeoortuiging, van sondebeseft, van sondebelydenis, die beroering van sondebestryding, sondeverskoning en sonde-oorwinning!" (*Die Kerkbode* 19 Mei 1943:412). In 'n slotgedagte rig hy die ernstige oproep tot die lesers: "...glo ook in die wederbarende, bekerende en heiligmakende krag van die Heilige Gees....En u wat reeds lewendig gemaak is deur sy woord en Gees, staan op u voete, bid om 'n geestelike herlewing in u huis en gemeente...." (:413).

In die volgende uitgawe van *Die Kerkbode* (26 Mei 1943:427) handel die redaksionele kommentaar oor 'n oproep tot die lesers om, met die oog op die naderende Pinkstertyd, terug te keer tot God.

Die voorwaarde vir 'n ware Pinksterseën is 'n ontwaakte sondebeseft en 'n diepgaande verootmoediging voor die Here....ons moet diep in die stof neerbuig, sodat die Gees van Pinkster wat in die Kerk van Christus, in die harte van gelowiges woon, sy werk aan ons kan doen en die sondes wat daar in ons lewe is en wat tot die mees verborge skuilhoeke deurgedring het, kan uitbrand" (:427).

Die Redakteur verwys weer eens na die uitspraak van die Interkerklike Kommissie vanuit Bloemfontein oor die godsdienstige en sedelike verval wat merkbaar is onder ons volk en wat deur die heersende wêreldtoestande vererger is. Met die oog daarop het die Kommissie by die Raad van Kerke aanbeveel dat die Afrikaanse Kerke in die daaropvolgende maande hulle besonder daarop sal toelê om 'n dieper sondebeseft by hul lidmate op te wek. Dit kon gedoen word deur in die prediking en by spesiale geleenthede nadruk te lê op die ongesonde verskynsels in die volkslewe. Die kerke sou dan voorberei word vir 'n gesamentlike verootmoediging. Veral is 'n diepe sondebeseft van die allergrootste belang (:427).

Die Ring van Uitenhage het 'n "Voorwaartse Beweging" beplan deur onder andere kanselruiling gedurende Mei aan te moedig by watter geleentheid die broeders hulle moes toespits op "boetprediking". "Pinkster sal dan wees die geleentheid vir "oesinsameling" en toewyding en daarna sal die "nasorg" ywerig ter hand geneem word" (*Die Kerkbode* 26 Mei 1943:428). Hierdie Ring het so ver gegaan deur selfs van die dagblad gebruik te maak en ook deur die uitstuur van pamflette mense teruggeroep na die Kerk.

Met 'n waarneembare ernstige toon rig die Redakteur ten slotte weer eens 'n dringende pleidooi tot die lesers om terug te keer tot God. "Die boetprediking moet van ons kansels gehoor word. Soos die profete van ouds moet ons die stem wat roep tot berou en bekering verhef" (:428).

Ds.J.F.Linde vra die vraag: "Watter soort herlewing verwag ons?" (*Die Kerkbode* 15 Mei 1946:598). Hy stel dit onomwonde dat daar "met reikhalsende verlanget" uitgesien word na herlewing. Terwyl die geestelike lewe 'n uiterste laagwatermerk bereik het en terwyl die gelowiges roep na geestelike

herlewing, word gevra na watter soort herlewing word uitgesien. Hy wys daarop dat geen ernstiggesinde deur 'n oppervlakkige godsdienstige oplewing bevredig word nie, hoe bemoedigend dit ookal mag voorkom. Dit sou net van die mens wees, maar sekerlik nie van die Here nie. Hy lê met klem nadruk op die noodsaaklikheid van 'n berou oor sonde en terugkeer tot God; mense wat Jesus nie ken as persoonlike Saligmaker nie. Hy waarsku teen die "godsdienstige grootdoenery" van die sektes wat maar net skyn is. Hy spreek hom ernstig uit teen die passiwiteit wat onder lidmate heers: "Daar is soveel belydendes wat nog vashou aan die dwaalbegrip dat die saligheid bedoel is om hulle eenmaal in die hemel te bring, en nie om hulle in staat te stel om *hier* en *nou* Gods wil te doen nie. Gevolglik beskou hulle hul godsdien as 'n soort van assuransiepolis wat vir hulle die hemel moet waarborg. Hulle betaal hul premies deur 'n maandelikse bydrae vir die Kerk, deur af en toe die erediens te besoek en soms ook aan die Nagmaal deel te neem. Wat 'n sieklike geestelike lewe vloei tog nie voort uit hierdie wanbegrip nie!" (:598).

Ten slotte spreek hy sy begeerte uit dat die Here in sy groot genade 'n herlewing sal bring in die hele Kerk, wat sal meebring 'n ware terugkeer tot God; ware diepte van geestelike lewe; 'n lewe wat prakties en gebalanseerd sal wees met die regte verhouding tussen tydelike en ewige dinge (:599).

Ds.G.D.du Toit skryf in die voorwoord van sy boekie "*Die gelowige in Christus*" dat hy in sy beweging onder gemeentes met spesiale evangelieprediking die voorafgaande 8 jaar onder die indruk gekom het van die geestelike nood onder kinders van die Here. "Die gebrek aan kennis aangaande die heilsweg roep na die hemel" (Du Toit 1946:6). Hy verwys na die selftevrede vleeslike toestand van kinders van die Here wat nie eers in staat is om ander swakkere Christene te help nie. "Dikwels twyfel hulle ook of hulle wel gered is" (:6). In hierdie boekie, waarin hy swaar leun op werke van dr.Andrew Murray en dr.A.B.Simpson, probeer hy om die gelowige opnuut bewus te maak van die lewe wat hulle in Christus kan leef.

Ds. G.D.du Toit was 'n persoon wat nooit gekroom het om sy saak aan die kerklike publiek te stel en die beginsels waarop hy staan, met hand en tand te verdedig nie. As 'n persoon wat met ywer die vrymakende evangelieboodskap uitgedra het, het hy hom veral uitgespreek oor die gebrek aan bekeringsprediking en die verwaarlosing van die boodskap oor heiligmaking.

In 'n reeks artikels oor die vervulling met die Heilige Gees vra hy die vraag waarom ons so min hoor van bekerings in die gemeente. Die oorsaak vir hierdie gebrek, sê hy, moenie by God gesoek word nie: "Sou dit Sy wil wees, dat daar na 'n hele jaar van arbeid geen enkele bekering sal wees nie? Sou dit Sy wil wees dat 'n leraar jarelank in 'n gemeente die Evangelie sal verkondig, en gedurende daardie tyd van weinig of van geen enkele bekering kan spreek nie!....God wil die redding van die mens. As die Heilige Gees maar net 'n kans kan kry om deur geheiligde lewens te spreek, sal bekeringe vanself volg....Is dit nie hoog tyd dat die evangeliedienaars hulleself ondersoek op hierdie punt nie? Is ons gemeentes nie geestelik dood, omdat ons self geestelik dood is nie?....Die geestelike lewe van die gemeente kan moeilik hoër staan as die geestelike lewe van die leraar" (*De Kerkbode* 8 Januarie 1930 :65).

In reaksie hierop, skryf 'n sekere A. Munnik van Tweefontein, O.V.S. dat daar wel 'n geestelike koudheid en doodsheid in ons kerke heers, waarvoor bepaald 'n oorsaak moet bestaan. Hy stem saam met ds.Du

Toit dat die krag en volheid van Gods Gees ontbreek by die prediker, by Christenwerkers en Christenbelyers. Die blydschap in die hemel sal groot wees as daar elke Sondag in elke kerk van ons geliefde Suid-Afrika, maar een sondaar tot bekering kom deur die prediking van Gods Woord. Wat hom opval is dat tydens spesiale dienste, wat deur 'n spesiale evangelieprediker gehou word, dikwels gehoor word van persone wat openlik sondebelydenis doen en wat tot bekering gelei is deur die prediking van Gods Woord. Hy staan egter verbaas oor die tendens dat hierdie scenario nie in die alledaagse gemeenteopset voorkom nie (*De Kerkbode* 12 Maart 1930:481).

Dieselfde persoon (A.Munnik van Tweefontein, Kestell) rig 'n skrywe in *De Kerkbode* van 7 Mei 1930 (p.853) waarin 'n soortgelyke kommer oor die toestand in die Kerk uitgespreek word. Die persoon verwys na 'n vorige artikel wat in die uitgawe van 26 Maart 1930 verskyn het oor twee werkers van die A.E.B. wat in die gemeente Soutpan met groot vrug spesiale dienste gehou het. Hy is teleurgesteld omdat grootskaalse bekerings net plaasvind tydens buitengewone geleenthede. "Dit bedroef my as ek dink dat ons dierbare Kerk vandag magteloos staan teenoor 'n behoeftege wêreld, wat roep: "Help ons." Wat is die groot doel van die *prediking* van Gods Woord vandag? Het ons godsdienste nie al te veel 'n vorm geword nie, en is daar nie meer die werklikheid nie? Moet elke evangeliedienaar, wanneer hy hom vir die kansel voorberei, dit nie doen met die heilige begeerte om onder Gods genade een of meer siele tot bekering te bring nie?..." (*De Kerkbode* 7 Mei 1930:853).

Ds.Du Toit laat nie op hom wag nie en reageer onmiddellik op hierdie skrywe. As lid van die Adviserende Raad van die A.E.B. bring hy hulde aan hierdie beweging deur onder andere daarop te wys dat dit sy ontstaan in ons land gehad het op 'n tydperk van geestelike doodsheid in die Kerk. Die beweging spits hom veral toe op die boodskap van bekering en heiligmaking. Hy wys laastens daarop dat die Sinode in 1928 die beginsel van leke-arbeid, soos deur die A.E.B. toegepas is, goedgekeur het en dat die Kommissie vir Spesiale Evangelieprediking opdrag gegee het om aan jongmense wat nie in staat is om opleiding as predikant of sendeling te ontvang nie, die geleentheid te bied om na 'n sekere mate van "voorbereiding" die geleentheid gebied word om vir die Here te gaan werk (*De Kerkbode* 21 Mei 1930:947,8).

Weer eens reageer mnr.A.Munnik met waardering op ds.Du Toit se verduideliking oor die rol van die A.E.B. Hy waarsku egter teen "gemoedelike bekerings by 'n herlewing", maar spreek hom weer uit oor die predikante: "Ek tel nog onder diegene wat grote eerbied en respek koester vir die predikante in die bediening van ons dierbare Kerk...Ek voel jammer dat daar nie meer predikante van onse Kerk is nie, wat die gawe van die volheid van Gods Gees besit nie omdat daar nie nog 'n Kerk is wat soveel maak van die Heilige Gees nie" (*De Kerkbode* 11 Junie 1930:1094).

So ernstig was ds.Du Toit oor die toestand van die kerk en die noodsaaklikheid van die vervulling met die Heilige Gees dat hy, benewens bogenoemde artikels, gereeld in *De Kerkbode* oor hierdie onderwerp skryf. In die uitgawe van 12 Maart 1930 (pp.467-8) verskyn sy bydrae onder die opskrif "*Vrae en antwoorde in verband met die Volheid van die Heilige Gees*". *De Kerkbode* van 30 Julie 1930 bevat weer 'n artikel: "*Kan 'n mens heilig wees hier op aarde?*" (pp.211-212). Die week daarna (6 Augustus

1930) behandel hy weer die vraag: "Kan 'n mens volmaak wees hier op aarde?" In die uitgawe van 4 Februarie 1931 (pp.221-222) gee hy onder andere 'n weergawe van prof.Hofmeyr se beskouing oor "'n Keerpunt in die lewe van die Christen". "Hoe om ons seën te behou" is die opskrif in *De Kerkbode* van 1 April 1931 (pp.605,606).

Vanaf 13 April 1932 verskyn weer 'n reeks artikels van 8 aflewerings oor "Heiligmaking". Hierdie reeks het daarna in boekvorm verskyn. Die voorrede deur ds.Paul Nel, moderator van die Transvaalse Sinode, bevat die volgende opmerkings: "Die swak geestelike lewe en gebrek aan groei in die heiligmaking moet ons ongetwyfeld toeskrywe aan die onkunde by gelowiges aangaande hierdie heerlike waarheid. En tog is dit juis hierdie selfde waarheid wat met soveel erns verkondig is deur wyle Prof.N.J.Hofmeyr en Dr.A.Murray...Oms het in hierdie boek 'n gesonde, skriftuurlike leer oor die heiligmaking en nie 'n ongesonde, onskriftuurlike leer, waarin die mens op die voorgrond gestel word en die Here op die agtergrond nie" (*De Kerkbode* 25 Januarie 1933:155).

Op 10 Mei 1933 skryf ds.Du Toit oor "*Die doop met die Heilige Gees - Voorbereiding vir Pinkster*" en in die uitgawe van 1 November 1933 (pp.817,8) behandel hy die tema: "*Die moontlikheid om nie te sondig nie.*" Daarin brei hy veral uit oor twee temas, naamlik "perfeksionisme" en "Imperfeksionisme". In die uitgawe van 27 Desember 1933 p.1183 verskyn 'n berig: "*Hoe kry ons oorwinning?*" wat deur ds.Du Toit ingestuur is bestaande uit 'n aanhaling uit prof.Hofmeyr se boek "*Pinksterlicht en Leven*".

Benewens verskeie kort artikels, behartig ds.Du Toit weer vanaf Julie 1936 vrae en antwoorde oor kwelvrae in die geestelike lewe. In twee uitgawes van Maart 1941 verskyn twee van sy artikels oor "*Die ou mens en die wêreld gekruisig*" en in November van dieselfde jaar weer 'n bydrae: "*Ons Heiligmaking Skriftuurlik gesien*" (p.885-6) en in Julie 1943 (pp.80-1) "*Die doop met die Heilige Gees*"

Uit bogenoemde is dit baie duidelik dat ds.Du Toit besorgd was oor die geestelike toestand in die Kerk en het die verantwoordelikheid op homself geneem om die Kerk met die boodskap van heiligmaking deur die geskrewe woord te bedien. Van tyd tot tyd het kennisgewings in *Die Kerkbode* verskyn van nuwe boeke van ds.Du Toit wat die lig gesien het.

4.2 Moontlike oorsake vir geestelike doodsheid

Soos hierbo aangetoon, het verskeie persone dikwels in die verlede gepoog om 'n oorsaak te soek vir die oënskynlike geestelike doodsheid wat in die Kerk ingetree het. Allerlei faktore, onder andere die gees van die tyd, verdeeldheid, onkunde, biddeloosheid, gebrek aan geestelike krag, verwaarlosing van bekeringsprediking, en nog meer is as moontlike oorsake uitgewys. Veral die gebrek aan bekering en bekeringsprediking, asook heiligmaking was van die vernaamste oorsake wat voor die deur van die Kerk gelê is.

4.2.1 Gebrek aan bekeringsprediking

In *De Gereformeerde Kerkbode* (17 Maart 1877:81) deel 'n persoon ("S") sy kommer met die lesers oor die prediking. Hy haal gedeeltes aan uit 'n geskrif van Fuller, onder andere: "...er word te veel zóó gepreek, dat noch de geloovigen opgebouwd worden, noch de ongeloovigen verontrust en bewogen tot

geloof en bekeering." Die hoorders sit dood op hul gemak in die kerk en besef nie dat die oneindige skuld op hulle druk nie en tensy hulle hul tot God bekeer, bly hulle onder die toorn van God. (:81,82). Dan vra hy die vraag of dit hier te lande beter gaan as wat Fuller beskryf. Hy verwys na geleentede wat 'n predikant dikwels het om die gemeente "tot erns en bekeering te bewegen", maar dit nie doen nie. "En Hij leeren ons zóó te preeken, dat Gods kinderen weten wat zij zijn, waar zij staan, en wat van het gevorderd wordt, alsmede dat de ongeredden niet in den waan gebracht worden, dat hun *vreden* word toegeroepen, maar dat zij in de engte worden gedreven en zonder rust gelaten, totdat zij zich met God hebben later verzoenen" (:84).

Vroeg in 1918 verskyn die volgende oproep van die Moderatuur van die Kaapse Kerk in die Redaksionele kolom:

Naar aanleiding van het verzoek van Z.M. de Koning om den 6den Januari aanst. als biddag waar te nemen, willen de ondergeteekenden beleefdelyk aan de hand doen, dat er in al de gemeenten onzer Kerk in de Kaap Provincie op dien dag voor alle volkeren, doch inzonderheid voor hen die in den grooten krijg betrokken zijn, dus ook voor ons volk, het aangezicht des Allerhoogsten in den gebede zal worden gezocht, om den zegen van oprecht berouw en waarachtige verootmoediging van wege hunne zonden, en een geloovig smeeken om vergiffenis, opdat alzoo de weg hoge worden geopend voor een zoo zeer gewenschten en duurzamen vrede" (:8).

Die redakteur gee gewig aan hierdie oproep deur die lesers te wys op 'n paar sake wat aanleiding gee tot verootmoediging en gebed, naamlik die wêreldtoestand, onderlinge verdeeldheid, gebrek aan bekerings en gevoelde kragteloosheid.

Die gebrek aan kragdadige bekerings word gelê aan die deur van die wêreldsges wat die Kerk binnegekome het. Die skrywer verwys na dr. Andrew Murray wat gesê het dat daar slegs twee magte aan die werk is, naamlik die Gees van God en die gees van die wêreld. Die een begeerte van die Seun van God is na bekering op aarde. Watter droefheid bewerk die gebrek aan bekering nie by Hom nie "De kerk, die dit (de bekeering van zondaren) op den voorgrond stelt, die zich op apostolische wijze van de wereld onttrekt, en alle vertrouwen in hare eigene deugdelijkheid en wijsheid laat varen, ten einde te wachten op de kracht van boven - de kerk zal bekeeringen hebben." (*De Kerkbode* 3 Januarie 1918:8,9). Die kragteloosheid waarna die redakteur verwys, word ook toegeskryf aan die gees van die wêreld wat die binnekamers binnegedring het en 'n biddeloosheid tot gevolg gehad het (:9).

Die redakteur van *De Kerkbode* wys in 1919 op die tendens wat op daardie stadium aan die orde van die dag was, naamlik 'n gebrek aan bekeringsprediking: Hy stel dit onomwonde dat bekeringspreke beswaarlik van kansels af gehoor word, nieteenstaande dat die roeping daartoe baie duidelik is (*De Kerkbode* 20 Maart 1919:278). Daar word gemeen dat die verstandelike te veel van die prediking uitmaak. "Men moet zich meer op het gemoed beroepen. In de prediking moet het hart tot zijn recht komen" (:278). Hy sê dat as daar geen bekering is nie, kan daar ook geen verdere werk van Gods genade plaasvind nie. "En dit omdat de bekeering de verandering is, welke de Heilige Geest in den diepste van den mensch teweegbring" (:279).

Op Donderdag 1 Desember 1921 verskyn 'n artikel in *De Kerkbode* onder die opskrif "*De Prediking en de Gewenste Herleving*". Die skrywer wys daarop dat indien daar nie 'n verwagting by die prediker bestaan dat bekering sal plaasvind nie, dit gewis nie die geval sal wees nie. "Als wij bekeringen willen zien dan moet onze prediking beslist daarop mikken" (*De Kerkbode* 1 Desember 1921:1438). Die skrywer verwys in hierdie verband na Moody wat geen besondere gawe gehad het nie, maar 'n heilige en nuttige instrument in die hand van die Here was. "Een prediker, wiens hart hem verklaagt, kan wel hard en vrijmoedig spreken, maar zijn prediking zal overtuigen missen" (:1438).

'n Ander aspek wat hy aansny is 'n gebrek aan erns. Te veel eise word aan predikante gestel deur vergaderings en ander aktiwiteite, dat die woord wat gepredik word "geen woord is uit de mond des Heeren ontvangen. 'n Besige lewe en veral betrokkenheid in die samelewing, kan wel daartoe bydra dat predikante "interessant" is, maar 'n gebrek aan afsondering en stilte moenie die predikant verbaas oor die "schrane inzameling van zielen" nie (*De Kerkbode* 1 Desember 1921:1439).

Twyfelagtigheid oor die Woord van God en 'n gebrek aan erns aangaande die ewigheid en jeens God self, kan beslis nie vrugbare prediking tot gevolg hê nie. "Het is of onze ogen niet geopend zijn om eensdeels de Driemaal Heilige te zien en anderdeels de rampzaligheid der verlorenen" (*De Kerkbode* 1 Desember 1921:1439). Die prediker moet so bewus wees van sy verantwoordelikheid om die erns van God se toorn aan verlore gaande siele oor te dra, dat hy self in benoudheid en barensnood moet wees. Sal die gemeente Sondag agterkom dat die prediker in benoudheid is oor hulle behoud? "Zou deze "schrik des Heren" niet nodig zijn in onze prediking, als er herleving komen en er weer van bekeringen vernomen worden zal onder onder de geregelde prediking des Zondags?" (:1439).

Ten slotte doen hy 'n beroep op diegene wat werklik smag na herlewing om met erns te begin bid daarvoor. Daar moet verootmoediging wees sonder om die skuld op ander te laai (*De Kerkbode* 1 Desember 1921:1439). In ons gebed moet die voorbeding vir die leraars en voorgangers nie ontbreek nie. "Zult Gij ons niet weder levend maken, opdat Uw volk zich in U verblijde?"

Die redakteur van "*De Kerkbode*" verwys na die opmerking wat ds.G.D.du Toit van Swellendam gemaak het oor 'n klein bende manne wat vervul was met 'n vurige verlange, naamlik die redding van siele. Wanneer hulle uit die binnekamer kom, het hulle soos "jaghonde" onder die mense ingevaar, pleitende, biddende. "Het gevolg was, dat Gods Geest krachtig begon te overtuigen van zonde" (*De Kerkbode* 14 November 1923:1555). Die redakteur se kommentaar daarop is dat 'n groter behoefte aan sulke tipe mense bestaan as aan groot redenaars. Hy voeg by dat die bewyse van bekommernis oor verlore gaandes in die Kerk grootliks verdwyn het. Uitdrukkings soos "verlore", "verlore gaan" en "verdoemenis" het feitlik uit die spreek- en preektaal verdwyn. Hy maak die lesers deeglik bewus van die noodsaaklikheid om "sielezoekers" te word.

In 1930 word 'n boodskap van wyle ds.N.H.C.Theunissen in *Die Kerkbode* geplaas waarin hy nie sy woorde spaar om die kerk en sy predikante te wys op die verantwoordelikhede wat nie nagekom word nie. Die kerk het geen invloed meer op die wêreld nie. 'n Groot deel van die volk het geen erg aan die geestelike nie. "Komt men dit geslacht tegen met de heerlike waarheden van 't Evangelie, en spreekt

men van zonde, bekering, verzoening door 't bloed van Christus, dan ziet men u spottend en onverschillig aan. Die oude waarheden, zecht men, hebben uitgediend" (*De Kerkbode* 7 Mei 1930:825).

Bo en behalwe geskrewe bewyse dat bekeringsprediking skaars was, het dit ook duidelik aan die lig gekom in persoonlike onderhoude wat gevoer is. Persone soos mnr.en mev.Z.van Rensburg, ds.en mev.A.Grobler, mev.J.Cronjé, is enkeles wat persoonlik te kenne gegee het dat bekeringsprediking in die Ned.Geref.Kerk baie skaars was. Baie persone wat die Ned.Geref.Kerk verlaat het, kon dit bevestig.

4.2.2 Opleiding van predikante

Ds.J.P.Liebenberg⁵ van Bethal vra die vraag in *Die Kerkbode* van 27 September 1933 onder die opskrif "*Ons Teologiese Seminarium en ons Geestelike Werk*": "Sal die Kerk in Suid-Afrika haar geestelike status bly handhaaf en op geestelike gebied nie alleen terugwin, wat hy in die laaste vyftien jaar verloor het nie, dan moet sy aan die voet van die kruis kom en met nuwe Pinksterkrag haar stem laat hoor van die kansel sowel as onder die kansel" (:594). Hy wys onder andere op die noodsaaklikheid van huisbesoek, aangesien daar 'n "honger is na die hoër geestelike dinge" (:594). Verder spreek hy die geestelike arbeiders aan en waarsku dat 'n mens nie 'n Christen kan help op die weg van heiligmaking en oorwinning, as hy self nie kan getuig van 'n lewe van oorwinning nie. Hierdie soeke na hoër geestelike dinge maak dat mense afdwaal na ander kerkgenootskappe, sektes en vreemde gelowe. 'n Ernstige beroep word verder gedoen op kerkrade om Geesvervuld te wees. "O! die jare van vrugtelose arbeid in 'n gemeente, omdat die *Heilige Gees* nie Sy weg het met ons nie! Om nederig, maar 'n krag te wees in die gemeente; om nie "self" te verkondig nie, maar *Jesus* die Gekruisigde, moet hy 'n man wees van die *Heilige Gees*" (:695).

Ten slotte noem hy dat daar veral drie dinge is waarop met meer klem en nadruk by die voorbereiding van die evangeliedienaar gewys moet word, naamlik die noodsaaklikheid van die proefondervindelike wedergeboorte deur die Heilige Gees van elke teologiese student; die toerusting met krag uit die hoogte en die waarde en krag van gebed. Oor die eerste aspek spreek hy sy begeerte uit dat daar een hoogleraar sal wees wat dit as sy spesiale roeping beskou om deur persoonlike bearbeiding reeds in die student se eerste jaar op die noodsaaklikheid van bekering te wys. "Hy moet 'n vakman in die heilige kuns wees om siele te kan help om deur-en-deur gered te wees" (:695).

Oor die tweede punt, naamlik die noodsaaklikheid van 'n toerusting met krag uit die hoogte, spreek hy sy wens uit dat die Pinksterweek van die student se laaste jaar in die Seminarium hom vir die eerste maal' of by vernuwing, sal dryf na sy binnekamer soos nog nooit tevore nie; na die kruis van Golgotha, en na die geestelike bergtoppe, waar die tweede boodskap van die kruis: "Ek is met Christus gekruisig" (Gal. 2:20) vir hom 'n nuwe betekenis sal kry (:595,6).

⁵ Volgens ds.A.Grobler, wat in Bethal-distrik grootgeword het, het ds.Liebenberg eers op 'n hoë ouderdom tot bekering gekom.

Hierdie artikel word afgesluit met die woorde: "O Heer! Besoek ons Kerk, en begin by ons Kweekskool! En skenk ons u herlewing" (:596).

Vanuit die Teologiese Seminarie skryf J.D.Cilliers oor die kritiek wat die Kweekskool moet verduur en erken dat daar stof tot nadenke is. Hy erken dat hulle oë oopgegaan het vir die groot behoefte aan geestelike diepte in hulle tyd. Daar bestaan by hulle 'n verlange na dieper geestelikheid. Daar heers 'n groot geestelike nood soos weerspieël word deur die leë kerke en groot "tekorte om oortuig te raak van die ondiepe lewe van ons tyd" (*Die Kerkbode* 5 April 1933:654). Hy skets die materiële nood waarin die studente verkeer en doen 'n beroep op die Kerk om vir die Seminarie te bid.

4.2.3 Gebrek aan leierskap

"*Pro Ecclesia*" is die skuilnaam van 'n persoon wat uit die Vrystaat 'n brief aan die redaksie van *Die Kerkbode* skryf. Hy verwys na die jammerlike toestand van die Kerk. Die eerste rede wat hy aanvoer waarom die Kerk in so 'n toestand verval het, is die gebrek aan die regte leiding "deur die stormagtige waters van ons tyd" (*De Kerkbode* 19 Maart 1930:530). Hy doen 'n striemende aanval op *De Kerkbode* wat passief tussen twee ander tydskrifte, naamlik "*Het Zoeklicht*" en "*Die Ou Paaie*" staan en verwarring veroorsaak. "Ons moet soek na die regte leiding vir die benarde toestand waarin ons gedompel is." Hy beweer dat geen kerklike kommissie leiding kan gee nie. Hulle moet teruggaan na die tydperk van prof.Hofmeyr, dr.Andrew Murray, prof.John Murray, ds.Neethling, en Ds.J.K.Albertyn (P.K.?). "Dit is die gees van ons Kerk wat moes regkom; en die werke, gedagtes en gees van die manne moet ons weer besiel en lei (:531).

"*Pro Ecclesia*" besing die deugde van prof.Hofmeyr voordat hy na dr.Andrew Murray verwys as die praktiese, vurige, geestelike man. "Ons moet terugkeer tot die voetspore van die kerklike reuse, en daar weer ons eenheid en leiding soek....Nee, ons rigting moet wees *naar bowe*, meer van die Heilige Gees, meer van Christus, meer van God ons Vader in ons Kerk" (*De Kerkbode* 19 Maart 1930:531).

'n Maand later reageer C.C.Kritzinger van die Kweekskool op Stellenbosch op "*Pro Ecclesia*" se uitsprake. Kritzinger sê dat hy 'n ernstige, tweeledige beroep wil doen op die lesers wat saam met duisende bekommerd voel oor die bedenklike toestand waarin die Kerk verkeer (*De Kerkbode* 19 April 1930:662). Hy verwys na die betrokke "outoriteite" wat die vorige jaar 'n oproep gedoen het vir 'n algemene biddag "in verband met die winterslaap van geestelike doodsheid in die Kerk van Jesus Christus" (:662). Hierop bou hy verder voort:

Helaas, hoeveel verandering het daar gekom, en kon daar in ons geliefde Kerk kom in hierdie toestand van onenigheid en bitterheid. Daar is oppervlakkigheid, ongeloof en baie min geestelike krag by ons Kerk. Bekerings, en veral herlewings, is 'n seldsaamheid. Die "Oxford Group", A.E.B. e.a. liggame doen heerlike en geseënde werk, ook in ons Kerk - weer 'n bewys dat die behoefte aan God nog daar is. Maar self is ons Kerk in die algemeen kragteloos en sonder invloed. Ook op die sendinggebied is daar 'n groot leemte.... *Bowe* alles is daar vandag die verskriklike moontlikheid van 'n noodlottige skeuring in ons Kerk." (:662)

Oor 'n moontlike oplossing van die probleem, sê Kritzinger dat die stryd nie aangeknoop moet word "teen die leerstellige beskouings - wat dit ook al is - van my broeder nie, maar teen die ongeloof en geestelike doodsheid in my eie hart en in die lewe van my dierbare Kerk" (:662).

In aansluiting by "*Pro Ecclesia*" versoek hy die leiers om die voortou te neem en soos een man die stryd aan te knoop en hulle te verootmoedig in die stof voor God. Die harte moet uitgestort word voor Sy genadetroon in georganiseerde en eendragtige gebede. "Sal daar nie van die leiers van ons Kerk die voortou in hierdie saak neem nie? Dit moet begin by ons leraars en kerkraadslede, en deurdring tot elke gemeentelid....Sal ons nie nou al ons Meester en Heiland begin bid vir die groot Pinksterseën wat Hy vanjaar oor die Ned.Geref.Kerk gaan uitstort nie?" (:662)

4.2.4 Geestelike standaard van predikante

Besorgdheid oor die geestelike toestand van die bedienaars van die Woord en die ywer wat hulle aan die dag lê oor die heil van kosbare siele, kon ook nie verswyg word nie.

Onder die opskrif "*Leë kerke of kerkloosheid*" word die fout gesoek by die predikant wat sorgeloos huisbesoek doen, asook die toestand van die kerkraadslede en selfs lidmate. 'n Uitsonderlike voorbeeld word genoem waar 'n predikant met die pyp in die mond huisbesoek gedoen het (*De Kerkbode* 24 Julie 1929:152).

Ouderling J.C.Venter van Waterbron lig die doodsheid in die Kerk uit en versoek die leraars en ouderlinge om meer aandag aan persoonlike sielearbeid te gee. Hy sê daar moet ware ywer, liefde en opregte belangstelling in die ewige welvaart van siele wees. Geen moeite of opoffering moet ontsien word waar die redding van siele ter sprake is nie (*Die Kerkbode* 20 Mei 1936:1008).

In 'n brief in dieselfde uitgawe, hoop ouderling Viljoen van Olifantshoek dat die Kerk se beroepstelsel so sal verander dat "as die kerkraad en gemeente daar oortuig van is dat die aanbly van 'n predikant in 'n gemeente nie tot heil van so 'n gemeente strek nie, so 'n gemeente die reg sal hê om met meerderheid van stemme hom te kan versoek om te bedank, of om hom te kan afdank (*Die Kerkbode* 20 Mei 1936:1011).

Ds.E.P.Groenewald skryf oor die "*Afval in die Kerk*" en wys op enkele "swakhede van die kant van die Kerk" (*Die Kerkbode* 28 Julie 1937:158). Hy sny 'n paar sensitiewe sake aan, onder andere die leemtes in die katkisasie, Sondagskool en veral die feit dat katkisante te maklik aangeneem word. 'n Saak wat hy swaar op die hart dra is die vraag of die Kerk nog 'n boodskap het vir die gemeente. Lidmate neem as laaste uitvlug hul plek op die kerkbank in en wag op 'n woord wat verlossing sal bring. In plaas van 'n boodskap van saligheid, hoor hulle 'n rede oor een of ander belangrike gebeurtenis die afgelope week, of 'n sedepreek oor wantoestande, maar geen prediking van verlossing uit dié toestande nie. (:159). Sommige predikante lewer "mooi" preke, maar voldoen nie in die behoefte nie. Jesus Christus, die Saligmaker, moet die hoofsaak van die prediking wees, anders sal die belangstelling in die prediking verflou (:160).

Vir hom hou 'n hoogdrawende preek en wetenskaplike teologie geen voordeel in nie, terwyl 'n persoonlike aanraking met siele in die gemeente meer aanvaarbaar is. Alleen deur persoonlike

bearbeiding is daar oorgawe aan die Here, want onder die prediking geskied dit heel selde. "Indien ons maar met die gegriefdes en diegene wat tot afval geneig is so in aanraking kon kom en Christus aan hulle bekend stel as Verlosser van die sondaar, sou die kerklike lewe van die gemeente sterk opbloeï" (:160). Ten slotte moedig hy die leser aan om biddend alle gebreke in onself deur Christus te laat oorwin, en in sy Naam die suiwere heilsboodskap te bring aan 'n afvallige en haatdraende maar heilsoekende wêreld.

In 1936 skryf "Bekommerd" 'n brief aan *Die Kerkbode* om sy besorgdheid oor die toestand van die Kerk te kenne te gee. (Of hierdie persoon dieselfde is as dié van die veelbesproke "Bekommerd"-korrespondensie van 1936, is nie seker nie.) Hy skryf onder andere dat daar veral onder die jongmense minagting vir die predikant, vir die kerkraadslede, vir die Kerk, en vir die godsdiens in die algemeen bestaan. Hy sê hy dank die Heer dat daar nog waardige manne aan die hoof van sommige van die gemeentes staan, maar nogtans is daar ook predikante wat die oorsaak is van leë kerke, swak bywoning van bidure, kwynende Stewersvereniginge, en van min belangstelling in die sendingsaak (*Die Kerkbode* 8 Februarie 1939:270). Hy het dit ook teen predikante se deelname aan die "verderflike party-politiek" en haal ook kleinlikhede aan oor die posisie van die predikant se hande tydens die kanselgebed: die hande agter die rug, aan die sye of selfs in die broeksak. (:270)

Volgens hom word te dikwels 'n geleerde preek gelewer, terwyl niks uit die hart kom nie. Die hoorders kom agter dat dit nie die ondervinding van die spreker is nie. Die begeerte en verlange na 'n veranderde en 'n beter lewe bestaan nog onder die volksgenote. Hy skryf die tendens waarin lidmate na ander kerke oorloop toe aan die toestand van die predikante. Baie verkies om eerder tuis te bly en na die boodskap oor die radio te luister.. "Ons, as ouer lede van die Kerk, voel die toestand erg, en kan sien waarheen dit gaan, en ons verlang terug na die tyd toe daar agting en respek vir ons predikante en kerkraadslede was..." (*Die Kerkbode* 8 Februarie 1939:270)

Ds.J.P.Liebenberg plaas die Evangeliebediening onder die soeklig en te midde van vrees vir aanstoot, wys hy op rooiligte wat die predikant se bediening kan verongeluk. Hy benadruk die gedagte dat sukses slegs geleë is in die Woord van God en gebed (*Die Kerkbode* 1 Junie 1938:1028).

'n Artikel deur dr.A.B.du Preez in *Die Kerkbode* het heelwat reaksie uitgelok. Die opskrif "*Kan 'n predikant ook salig word?*" spreek soveel dat dit enige leser nuuskierig sal maak om die inhoud daarvan te verneem.

Hy wys op die noodsaaklikheid dat 'n predikant geroepe en "afgesonder" (geheilig) moet wees vir die heilige amp. Die Kweekskoolkursus bied geen waarborg dat 'n predikant die nodige heiliging en geestelike toerusting het nie. "Dit is God self en God alleen wat ons deur 'n waaragtige wedergeboorte en die salwing van die Heilige Gees kan afsonder of salf tot ware leraars; ten volle toegewy aan die heilige amp" (*Die Kerkbode* 19 Oktober 1938:690). Met erns lig hy dit uit dat daar meer gebid moet word vir die geestelike redding en wedergeboorte van die Kweekskoolstudente. "Ons moet self geredde persoonlikhede wees voordat ons die redding aan andere kan verkondig" (:690).

Ds.J.P. Liebenberg, emeritusleraar, kom weer aan die woorde wanneer hy weer eens sy las met die lesers deel oor die heersende toestand in die Kerk. Die opskrif spreek vanself: "*Die predikant onder die soeklig*". In hierdie bydrae reageer hy op dr.Du Preez se artikel. Hy besef dat 'n herlewing in die Kerk 'n absolute noodsaaklikheid is en dat dit by die predikant moet begin. Hy erken dat dit onmoontlik is om statistiek te gee, maar indien dit moontlik sou wees, sou die Kerk verbaas wees oor hoeveel predikers daar in Suid-Afrika is wat nog nie gered is nie, "wyl hulle 'redding' moet preek, die reddingstou tot verlorene moet uitwerp" (*Die Kerkbode* 4 Januarie 1939:14). Hy probeer 'n situasie aan die leser voorstel waar die predikant voor 'n gemeente staan met duisende siele, jaar in en jaar uit vir hulle preek, terwyl hy self ongered is. Hy is van mening dat die predikant nie 'n duidelike "kant-en-klaar" getuigenis kan gee en bewys dat hy deur Gods genade persoonlik kennis dra van die wedergeboorte deur die Heilige Gees nie. Sy lewe lewer nie die ontwyfelbare vrugte, dra nie die kenmerke van die wedergeboorte nie. Daar bestaan ook geen ywer vir die redding van siele; 'n vurige verlange na heiligmaking en om deur woord en daad die oorwinningslewe te preek nie. Talle lidmate van die drie Hollandse Kerke verlaat soms by dosyne hul kerk vir een of ander sekte om hul geestelike verlange en hul sug na iets uiterliks te bevredig (:14).

Mnr.W.M.Fourie gooi ook 'n stuiwer in die armbeurs na aanleiding van dr.Du Preez se artikel en doen aan die hand dat daar meer vir die predikant gebid moet word sodat hy 'n ware geestelike herder sal wees, nie alleen in woorde nie, maar uit die diepte van 'n wedergebore hart en sodoende die gemeente tot 'n hoë peil van geestelikheid kan ophef. As ou man kan hy getuig hoe hy gesien het hoe 'n gemeente geestelik kan ly deur 'n ontoegewyde predikant (*Die Kerkbode* 18 Januarie 1939:106). Hy stem saam met dr.Du Preez dat die onwedergebore predikant wat nie tot die bediening geroep is nie "'n vloek...en 'n hindernis op geestelike gebied" is vir die gemeente. (:106).

4.2.5 Oor die prediking in die algemeen

Die Tweede Wêreldoorlog het 'n merkbare invloed op die prediking gehad. Onder die opskrif "*Ons prediking in hierdie tyd*" het verskeie predikante hul menings gelug oor hoe die oorlogsjare met gepaardgaande onsekerheid hulle prediking beïnvloed het. Naas di.A.M.Meiring, J.F.du Toit en J.P.Joubert se weergawes, noem ds.J.A Theron van Machadodorp dat hy oortuig voel dat die kruisevangelie op die ou gewone manier van ons kansels met meer geestelike krag en oortuiging as ooit tevore verkondig moet word. Die enigste uitkoms en redding van die mensheid is tog maar die kruis van Jesus Christus. Selfs die gemoedstoestand van die volk moet van die kansel beïnvloed word. Daar moet geleer word om daadwerklik terug te keer tot die God van ons vaders. "Ons moet kan sê: 'So sê die Here' en ons volksonde by name noem en dit uit Gods Woord veroordeel. Ek dink dis ook hieraan toe te skryf dat ons Kerk so ver die houvas op ons volk verloor het. Ons het ons alte veel deur partypolitiek laat beïnvloed...." (*Die Kerkbode* 1 November 1939:821).

A.W.Smit van die Hoërskool Hopefield teken beswaar aan teen die jongmense wat kla dat hulle eie geestelike doodsheid toe te skryf is aan die doodsheid in die kerk en omdat die predikante nie in staat is om met die prediking hulle geestelik te voed nie. Hy sê dat die fout gesoek moet word by die dooie

lidmate self. As die Kerk dood is, dan is die lede dood. Om die lewe te bekom, moet 'n mens die Woord ondersoek, met Gods kinders omgaan, by godsdienstige liggame soos die Strewers-vereniging e.a. aansluit en die Heer om lig en leiding vra. 'n Mens kan nie van sy kant wil stilsit en dan verwag dat die Kerk en die predikante 'n mens moet lewendig maak nie (*Die Kerkbode* 25 Oktober 1933:785).

4.2.6 *Spesiale evangelieprediking*

Onder die skuilnaam "Oud-ouderling", skryf 'n leser dat spesiale bearbeiding van die kant van die Kerk so nodig is, want mense verlang na iets wat sy gemoed bevredig, na iets dieps, wat hom roer tot in die diepste van sy siel. Die mens soek sekerheid oor die ewigheid (*Die Kerkbode* 19 April 1933:748). Hy benadruk die noodsaaklikheid van persoonlike sielearbeid en verwys na stampvol kerke en sale waar "spesiale arbeiders, wat nie by ons Kerk verantwoordelik is nie en nie deur ons Kerk uitgestuur word nie" betrokke is. Die vraag kom dan by hom op of die Kerk nie, bo en behalwe die gewone bearbeiding, ook spesiale aandag moet gee aan die mense, veral dié wat begin moeg word van die gewone godsdiensoefening elke Sondag nie. Sodoende sal die geestelike werkers wie se leer nie ooreenstem met die Kerk nie, uitgesluit word (:748). Hy kla, soos ander voor hom, dat die predikant by te veel aktiwiteite betrokke is, wat tot gevolg het dat persoonlike sielearbeid verwaarloos word. Daarom bepleit hy die aanstelling van 'n ewangelisasiedienaar in die gemeentes.

Mnr.N.J.Smit van Kroonstad (*Die Kerkbode* 6 Maart 1935:458) beweer dat die doodsheid in die Kerk by die gelowiges gesoek moet word en nie by die wêreld nie. Hy spreek sy teleurstelling uit teen die Kommissie vir Spesiale Evangelieprediking van die Vrystaat omdat die Kommissie nie sy weg oopsien om 'n spesiale prediker aan te stel nie. Predikante van naburige gemeentes moet mekaar oor en weer help. "As 'n spesiale evangelieprediker aangestel word, kan hy rondgaan, en dan kan ons die beste resultate verwag" (:458).

Hierdie is maar enkele uittreksels om aan te toon hoedanig die klimaat op daardie stadium in die Kerk was. Dit was verteenwoordigend van 'n groep predikante en lidmate wat hulle besorgdheid uitgespreek het oor die heersende geestelike toestand in die Kerk. Dit het tot gevolg gehad dat meer daadwerklike pogings aangewend moes word om die toestand te verbeter.

4.3 *Byeenkomste en publikasies met "Herlewing" as tema*

Hierdie groot nood wat in die Kerk geheers het, het mense laat besluit om tot aksie oor te gaan. Hulle het opnuut beseft dat herlewing in die Kerk die enigste oplossing was om die doodse toestand te oorkom. Terwyl die herlewing in 1860 aan die gang was, is op die ringsvergadering van Oktober daardie jaar in Kaapstad 'n beskrywingspunt hanteer wat gedoen kon word om herlewing te bevorder. Daar is ook met waardering kennis geneem van die herlewings (*De Gereformeerde Kerkbode* 3 November 1860:332).

Ds.G.D.du Toit van Swellendam doen aan die hand om vroeg in 1924 'n konferensie op Worcester te hou met die oog op herlewing. Hy verwys na die konferensie van April 1860 wat uitgeloop het op die herlewing (*De Kerkbode* 28 November 1923:1641). Ook in ander sentra is soortgelyke aksies geloods en enkeles word aangestip:

4.3.1 Stellenbosch

Ds.A.V.Krige skryf dat 'n groepie studente in Stellenbosch begin saam bid, nadat verneem is van duisende mense wat besig is om te bid vir 'n kragtige werking van die Heilige Gees en vir 'n wêreldherlewing. Daaglik bid hulle vir een uur saam. "Ons het ons voor God verootmoedig, en Hy het ons ver bo ons verwagtinge geseën..." (*De Kerkbode* 13 Julie 1927:50).

"*n Herlewingsveldtog op Stellebosch*" is die opskrif van 'n berig, ingestuur deur J.H.Moolman waarin verslag gedoen word van 'n week van spesiale dienste, gehou deur di.George du Toit en Piet van der Merwe, tesame met die ondersteuning van die C.S.V. Hy getuig van wonderlike ontmoetings wat mense met die Here gehad het (*Die Kerkbode* 9 Oktober 1935:703).

4.3.2 Pretoria

Die Teologiese Fakulteitskommissie het predikante en sendelinge genooi om op 29 Februarie 1944 die opening van die klasse van die Fakulteit in Pretoria by te woon. Die tema by daardie geleentheid, wat begin is in die Ooskerk en die volgende dag by die Fonteine voortgesit is, was "Herlewing op godsdienstige gebied". Dr.D.J.Keet het die gehoor toegelig oor die "Herlewing in die Geskiedenis van die Kerk" en daarop gewys dat dit nie iets kunsmatigs is wat na willekeur opgeroep en gereproduseer kan word nie. Die gehoor is daarop gewys dat gebed die voorwaarde vir herlewing is en dat dit nie bedoel is om die plek van die gereelde, getroue evangelie-bearbeiding in te neem nie "maar 'n buitengewone gawe van God is, op buitengewone tye en maniere geskenk, om getalle tot sy kinders te voeg en om sy kinders meer met sy Gees te beklee" (*Die Kerkbode* 5 April 1944:295).

Hy het die gehoor verder herinner aan die ongunstige omstandighede - "die gebrek aan 'n sondebef, wreedheid, verwoesting en onsedelikheid; die verdowing en uitdowing van die aloue Godsbewustheid en die vertrouwe op meganiese bedrywigheid om die voorsienigheid te verplaas; oordrewe nasionalisme...en die gebrek aan evangeliedienare" (:296). Ander sprekers tydens hierdie byeenkoms was di.J.R. Albertyn, B.H.Swart, P.S.Z.Coetzee, H.J.Piek en prof.dr.Kritzinger.

('n Boek "Herlewing sy Geskiedenis en Voorbereiding" wat saamgestel is uit preke van dr.Keet, ds.Nicol, dr. Kritzinger, di.Coetzee, Piek en Albertyn is moontlik die teboekstelling van bognoemde konferensie. Ongelukkig ontbreek die publikasiedatum.)

In hierdie boekie kom die toestand van die wêreld en land in die algemeen, maar die Kerk in besonder, na vore. Ds.W.Nicol (:21) merk op dat ons aan 'n herlewing dink as 'n tyd waarin die mensdom in sy wanhoop na God terugkeer om versoening en verlossing te vind, maar daar is egter vandag geen tekens van so 'n terugkeer na God nie. Ds.H.J.Piek (:48) stem ook saam dat 'n herlewing in die Kerk nodig is. Hy het aan 'n paar idees gedink wat predikante kan doen om dit te bewerkstellig, maar moes tot die slotsom kom dat niks wat 'n mens doen, daartoe sal bydra nie. "Nee, om in eie kragte te werk te gaan, sal ons nie net nooit 'n herlewing sien nie, maar sal ons die oorsaak wees dat daar verskynsels tevoorskyn sal kom wat Godonterend sal wees, en wat vir die gemeente van die Heer uiters skadelik sal wees. Herlewing is Godsweg, en daarom is iets anders nodig vir die opwekking daarvan as eie kragte."

Ds. Albertijn (:52) het in sy aandeel in genoemde boek "*Gebed en Herlewing*" onder andere gewys op die gevare wat opgesluit lê in die verwagting na herlewing. Daar het 'n tendens bestaan waar mense net "kragdadige bekerings" ten tye van herlewings verwag en nie langs die weg van die gewone prediking nie. Die gevaar bestaan dat die egtheid van bekerings getoets sal word aan die uiterlike tekens van tranen en berou - tekens wat baie misleidend kan wees (:52). Nog gevare is die aanskoulike en vleeslike opgewondenheid. Mense kan uiteindelik 'n aptyt ontwikkel vir die "ongesonde gemoedsprikkeling" wat in spesiale dienste voorkom, terwyl hulle nie meer behaerlik is in die "vaste spyse van die gereelde prediking" nie" (:52). Hy gee ook toe dat die Kerk 'n geestelike laagtepunt bereik het en vra na 'n hernude Godsopenbaring. Volgens hom was die toestand benard en 'n geroep na 'n Godsopenbaring kan gehoor word. Van die hele christelike wêreld styg die sugtende geroep op: "Keer terug Here! Tot hoelank? En ontferm u oor u knegte" (:53).

4.3.3 Worcester

Die herlewing van 1860 in Worcester is in herinnering geroep deur die Ring van Tulbach wat besluit het om op 13 en 14 Augustus 1946 'n kerkraadskonferensie naby Worcester te hou met "Herlewing" as onderwerp. Verskeie predikante het as sprekers opgetree.

4.3.4 Herlewingsbond

In 1945 verskyn 'n boekie "*Wekroep tot herlewing*" deur F.J. Liebenberg. In die voorwoord word inligting verskaf van 12 persone wat in Johannesburg byeengekom het met die oog op gebed om herlewing as gevolg van die ellendige toestand in die wêreld. Daar is gevoel dat herlewing nie in die eerste plek die bekering van sondears in die oog het nie, maar die herlewing van die kinders van die Here "omdat die geestelike peil van Christene oor die algemeen so ontsettend veel te wense oorlaat" (Liebenberg 1945:5). By dié vergadering is oorgegaan tot die stigting van "*Die Herlewingsbond*".

In die boekie word kennis gegee van die beweging se amptelike orgaan, "*Die Oorvloedige Lewe*" wat by Posbus 25, Stellenbosch verkrygbaar was. Wat hier opval is dat dit dieselfde adres is as die C.S.V. wat ook die boekie uitgegee het. In die publikasie, wat onder andere die doelstellings, geloofsbelofte en ondernemings bevat, word die leser herinner aan die herlewing van 1860 waartydens 'n paar persone feitlik dag en nag gebid het. "So sal ook vandag geen herlewing uitbreek voordat Gods volk nie eers na hul knieë gegaan het nie" (Liebenberg 1945:24).

4.3.5 Algemeen

Kommer oor die doodsheid in die kerk was nie slegs tot die dertiger- en veertigerjare beperk nie. Dit het selfs in die vyftigerjare voortgeduur, soos weerspieël in 'n artikel deur ds. C.B. Brink, nl. "*Die Geestelike lewe in die Kerk*" (*Die Kerkbode* 6 Augustus 1952). Die punte wat hy aansny is onder andere: Verswakte sondebeseft, terwyl die duidelikste beseft dat belydende Christene besig is om hierdie oortuiging te verloor, waarskynlik die feit is dat hulle nie meer in hul harte getref word nie; hulle weet nie meer om op hul aangesig voor God te val onder die oortuiging van sonde nie (:262). Ander punte wat hy behandel is: Gebrek aan geloofsversekerdheid; Gebrekkige geloofsvertroue en Gebrekkige selfoorgawe.

4.4 *Drastiese optrede in reaksie op kerklike toestand*

Die geestelike toestand in die Kerk het in die eerste helfte van die twintigste eeu verreikende gevolge vir veral die Ned.Geref. Kerk ingehou. Die meeste predikante en lidmate het besef dat 'n verandering van binne uiters noodsaaklik geword het. Andere het meer drasties opgetree en die Kerk verlaat.

So word die eerste helfte van die twintigste eeu gekenmerk deur die opkoms van verskeie Pinkstergroepe en ander denominasies. Nie al die motiewe was dieselfde nie. In sekere gevalle was die geestelike doodsheid die oorsaak, terwyl in ander gevalle het die die Metodistiese tendens in die Ned.Geref.Kerk aanleiding gegee tot afskeiding.

Reeds in die loop van die laaste helfte van die vorige eeu het verskillende sektegroepe ontstaan. Onder hulle was die Jerusalem-gangers (ongeveer 1850), die Groenewoud-sekte, die Hazenberg-geloof, die Slabbertsekte, Die Swanepoeliete en die Beukes-geloof (Kriel en Gerdener 1924:164). Nie al hierdie groepe se ontstaansmotiewe was dieselfde nie, dog het die heersende kerklike toestand in enkele gevalle tot die stigting daarvan aanleiding gegee. Benewens die Pinkster- en ander kerke wat ontstaan het, het veral twee minder bekendes op die toneel verskyn:

4.4.1 *Die Beukesgeloof*

Ten spyte van pogings wat aangewend is om die doodsheid in die Kerk teë te werk, het 'n paar persone in Standerton-distrik in 1894 as teenreaksie op die doodsheid 'n drastiese stap geneem deur hulle van die Kerk te distansieer. Die sogenaamde "Beukes-geloof" se wortels kan teruggevoer word na Gerhardus Johannes Beukes en Jacobus Wehmeyr wat ontevrede was oor die geestelike toestand van die Kerk. Ná 'n biduur in November 1894 het Wehmeyr verklaar "dat hy in 'n biduur was, maar dit was vir hom asof hy in die hel was" (Kriel en Gerdener 1924:168). Volgens hom was die kerkraad en predikant van Standerton oppad hel toe. Kerkraadslede is veroordeel, terwyl die Kerk met die stad Babilon vergelyk is. Die kerkraadslede is veroordeel "as so onbekeerd as klippe" (:168).

Die gevolg hiervan was dat die volgelinge van Beukes en Wehmeyr hulle van die Kerk afgeskei het op grond van Op.18:4: "Gaan uit haar uit..." Ten spyte van pogings om hulle van standpunt te laat verander, het hulle voortgegaan met 'n gees van veroordeling teenoor almal wat nie soos hulle gedink het nie. Die sakramente is verwerp en gebruike soos huisgodsdienste en tafelgebede is afgeskaf.

Hulle leier, Beukes, het deur die uitleg van drome sy invloed verder laat geld en is allerweë deur sy volgelinge met die nodige agting bejeen. In 1924 was daar ongeveer 20 huisgesinne in die omgewing van Standerton en Ermelo. George Rautenbach sou die aangewese opvolger van Beukes wees (Kriel en Gerdener 1924:168). Aanvanklik het hierdie beweging bekend gestaan as die "Lekker-geloof" op grond van die beweerde "vrye liefde" wat hulle sou beoefen. Die bewering was egter vals. Die groep het hulleself "Vriende" genoem op grond van Joh.15:15 (:168).

Ds.S.J.du Toit het in 1905 met hierdie beweging kennis gemaak. Op 11 en 13 November 1905 het hy met Beukes in 'n "disputasie" betrokke geraak in die huis van 'n volgelinge, mnr.Lourens. Op albei dae was die bywoning so goed dat mense buite moes staan. Ds.Du Toit het tot die volgende slotsom gekom:

Die samesprekings het in 'n Christelike, vriendskaplike gees plaasgevind. Dit het duidelik na vore gekom dat Beukes en sy volgelingen die volgende verwerp:

Die Bybel in soverre dit nie met hulle geestesopenbarings ooreenstem nie;
Die kerkgenootskap in geheel, tesame met die ouderlinge en diakens;
Die gebruik van die sakramente;
Die openbare erediens;
Huisgodsdiens, tafelgebede, ens.;

Daarteenoor glo hulle slegs aan die geestesopenbaring van Beukes en van die drome soos deur Beukes uitgelê. Sover hulle getuienis strek, is hulle lewenswandel onberispelik, maar veroordeel en verwerp alles wat nie met hulle beskouinge ooreenstem nie.

Du Toit kom dan tot die slotsom dat hulle dwaal

omdat hulle nie hul geestesopenbaring meet aan die Woord van God nie, maar die Woord verwing om by hulle openbaring aan te pas
omdat hulle nie die gebreke in die Kerk wil hervorm ooreenkomstig die Woord van God nie, maar alles verwerp wat na hul mening misbruik is

Hy vat alles saam met die woorde: "Eienaardig so 'n Boere-sekte!" (Du Toit 1917:350).

4.4.2 Die Nuwe Protestantse Kerk⁶

Nog 'n drastiese reaksie wat voortgespruit het uit die geestelike toestand in die Ned.Geref. Kerk, is die stigting van *Die Nuwe Protestantse Kerk* in 1944. Dr.D.J.de Vos, wat 'n sterk evangeliese prediker was, wou die Kerk van binne hervorm. Hy was ontevrede oor die heersende toestand in die Kerk en het sterk aangedring op bekering en heiligmaking. Baie goeie getuienis is ontvang uit gemeentes wat hy bedien het. Selfs in Durban het toestande op verskeie gebiede drasties verbeter. Hy het groot skares getrek en met tye is gepraat van herlewing.

Ongelukkig het 'n interne stryd in Durban tussen hom en sy medeleraar, ds.Van Rooyen plaasgevind. Hierdie stryd is op die spits gedryf toe dr.De Vos en twee-derdes van die kerkraad hulle afgeskei het en *Die Nuwe Protestantse Kerk* gevorm het. Baie lidmate van die Ned.Geref.Kerk wat ontevrede was oor die heersende toestand in die Kerk, het geestelike voedsel gekry by veral die konferensies wat deur die A.E.B. en die Los predikante, di. C.F.Scheepers en W.C.Malan gehou is. Hulle het die gramskap van die Kerk op die hals gehaal oor die bywoning van hierdie byeenkomste. Sommige is onder sensuur geplaas. Met die stigting van *Die Nuwe Protestantse Kerk* het hierdie beswaarde lidmate daarin 'n geestelike tuiste gevind. In hoofstuk 9 word meer breedvoerig op die verwickelinge rondom die stigting en rol van hierdie kerk ingegaan.

4.4.3 Die Gereformeerde Kerke onder die kruis en ds.S.J.du Toit

Anders as die ander beswaardes, wat te velde getrek het teen die geestelike doodsheid en gebrek aan herlewing in die Ned.Geref.Kerk, het ds.S.J.du Toit weer sy stem verhef teen die Metodistiese klanke, ten koste van die gereformeerde beginsels, wat in die Ned.Geref. Kerk te bespeur was. Van ds.S.J.du

⁶ Vir meer besonderhede, raadpleeg "Die Geskiedenis van die Nuwe Protestantse Kerk" deur dr.A.S.van Niekerk. Die naam van die Kerk is in 1986 verander na die "Evangelies-Gereformeerde Kerk".

Toit word gesê dat, sover bekend, hy meer as iemand anders in Suid-Afrika opgetree het as kampvegter van die ou gereformeerde waarheid (Du Toit 1917:337).. Hy het hom sterk uitgespreek teen sake soos geloofsgenesing, afskaffing, opwekkinge, spesiale dienste, bidure, nuwe uitstortinge, Kinderharp, Evangeliese gesange en ander tendense wat oënskynlik 'n bedreiging vir die gereformeerde leer tot gevolg gehad het. Hy het veral sy blaadjie “*De Getuige*” gebruik om sy standpunte te stel. (:337).

Vir 'n beter begrip vir sy standpunte, word kortliks ingegaan op sy huislike en godsdienstige agtergrond:

4.4.3.1 Agtergrond

Stephanus Jacobus du Toit (1847-1911) het as jong seun (tussen 5 en 7 jaar) 'n onbeskryflike innerlike worsteling ondergaan. Omdat hy in sy ouerhuis geleer is om nie met sy godsdiens te koop te loop nie en selfs nie eers in die openbaar te bid nie (“bidkamer-heiligen”) het hy die stryd alleen gedra. Hoewel sy ouers kon agterkom dat hy in 'n geweldige worstelstryd gewikkeld was, kon niks aan sy saligheid gedoen word nie. Op 'n vraag wat hom makeer, het hy net sy hart vasgehou. Sy moeder het vir hom medisyne gegee en later moes hy selfs mediese behandeling kry (Du Toit 1917:7).

Hy was baie bekommerd oor sy sieletoestand en het gevrees dat God hom nie uitverkies het nie, maar sou verwerp en in die hel werp. Toe die stryd breekpunt bereik, kniel hy by 'n boomstam en bid dat as God hom vir die verderf bestem het, hy niks daaraan kon doen nie, omdat hy dit verdien. “Nu dan, ik geef mij hier van avond over aan de hel, om voor eeuwig verloren te gaan. Alleen, ik werp mij neeraan de voet des kruizes. Laat mij daar verloren gaan. Meer *kan* ik niet!” Direk daarna val hy in 'n bewustelose toestand (“doodslaap”) en toe hy weer bykom, was dit donker daarbuite maar lig in sy siel. Hy verklaar dat hy nooit ná daardie ondervinding aan sy “genadestaat” getwyfel het nie (Du Toit 1917:7,8).

Geen mens is by magte om te sê of dit sy bekering was nie, maar die feit dat hy hom nie op bekeringsprediking toegespits het nie en uitgevaar het teen praktyke wat bekering bevorder, laat vrae in 'n mens se gemoed opkom. Die feit dat hy nie na hierdie ondervinding verwys het as sy bekering nie, is moontlik toe te skryf aan die feit dat hy van kleins af geleer is om nie te koop te loop met persoonlike godsdienstige belewenisse nie. Verder het sy Calvinistiese beginsels te sterk na vore getree wat hom sou verhoed om hom op bekeringsprediking toe te spits. Interessant is dat hy ds. Van der Lingen van die Paarl in 'n sekere sin as sy “geestelike vader” beskou het (Du Toit 1917:337).

4.4.3.2 Opwekkings en spesiale dienste

Die opwekkings van 1860 het vir hom as dertienjarige seun lank bygebly.. Hy sê dat feitlik al die predikante met die opwekkings saamgegaan het, behalwe twee, naamlik di. D. van Velden (Ladismith) en A. F. du Toit (Wellington), wat selfs daarteen gepreek het. (Du Toit 1917:8,353). Ds. Van der Lingen was aanvanklik ten gunste daarvan, maar het later teen sekere tendense wat opgeduik het, gewaarsku (:353). S. J. du Toit sê dat sy vader ook biduur in hulle huis gehou het en as kind het hy self daaraan deelgeneem, “maar daar nooit vrede mee gehad nie. Ik het ondervind dis 'n ongesonde vroomheid, wat op die duur g'n opwekkende maar neerdrukkende invloed op die gees uitoefen. Bowendien het ik toen al die

misbruik gesien wat daaruit voortvloei, byv. dat op mekaar geskimp word met gesangversies en in die gebed” (:8).

Ds. Du Toit het ook vroegtydig opgetree teen spesiale dienste en spesiale evangelieprediking vergelyk met die saad wat op die rotsagtige plekke geval het. ‘n Belangrike opmerking wat hy maak is dat, hoewel hy nie deelgeneem het aan hierdie aksies nie, hy dit nie summier veroordeel het nie, “zolang men daarbynog de verzoeningsdood van Christus als enig heilsmiddel verkondigt...” (354). Hy het dit egter gehad teen sekere gebruike wat met die opwekkings gepaard gegaan het:

- Dit is volgens hom in stryd met die Skrif wat leer dat die Heilige Gees eenmalig uitgestort is.
- Die opwekkings gaan gepaard met dryfvere en gevoelsopwindinge, terwyl die Heilige Gees nie deur krag of deur geweld werk nie.
- Die opwekkings misken en lei tot minagting van die gewone heilsmiddele wat deur God daargestel is
- Dit word deur menslike middele gedryf, terwyl die Heilige Gees by wedergeboorte soos die wind waai waarheen Hy wil
- Die opwekkingsleer is in stryd met die Bybel- en Kerkleer omdat dit menslike bekeringswerk in die plek plaas van die wedergeboorte deur die vrymagtige en onweerstaanbare werking van die Heilige Gees, m.a.w. die algemene genade en menslike vrye wil word verhef teenoor God se soewereiniteit
- Die “opwekkingsdrijvers” misken die stille genadewerk van God by sy uitverkorenes en gee net erkenning aan diegene wat met hulle “woelinge” meegaan
- Dat die tel van uiterlike bekeerdes in stryd is met die leer van die Bybel (Du Toit 1917:354,5).

4.4.3.3 Bidure

Ds. Du Toit spreek hom ook uit teen die hou van gereelde bidure omdat hy hierdie gebruik nie in die Skrif vind nie en omdat voorbeelde in die Skrif daarop dui dat gebed slegs in openbare eredienste en in afsondering geskied. In die verlede is daar telkens spesiale biddae uitgeroep, maar dit word onderskei van die gereelde bidure (Du Toit 1917:353).

Hy trek op teen die duur en vorm van die biduur en vind daarin “*ziekelyks*” omdat dit ‘n neerdrukkende uitwerking het. In bidure moet eerder bespreking en behandeling van die Woord plaasvind, terwyl gebed net beoefen moet word na die behoefte en drang van die Gees (:356).

Selfs die Pinksterbidure het nie sy goedkeuring weggedra nie. Alhoewel bidure nie Skriftuurlik is nie, is dit nie direk in stryd daarmee nie. Pinksterbidure daarenteen is direk in stryd met Gods Woord omdat dit die gemeente terugvoer tot die toestand van die dissipels voor Pinksterdag en omdat die Gees eenmaal vir die gemeente gegee is (Du Toit 1917:356).

4.4.3.4 Ander onaanvaarbare praktyke

Ds. Du Toit het ook kaspie gemaak teen die Kinderharp, Evangeliese gesange, ens. Hy het veral in sy laaste jare hom veral in sy prediking toegespits op die verdediging van die gereformeerde leer. Ook deur sy geskrifte het hy die strydbyl opgeneem. Hy het veral die “Predestinasieleer” beskou as die hart van die kerk. Daarmee saam het die Verbondsleer as “tweede grondswaai, waarop die gereformeerde waarheid gebou is” (Du Toit 1917:365,6).

Dit het al hoe duideliker geword dat ds. Du Toit se kerklike aksie tot kerkformasie sou lei. Hoewel hy daarin geslaag het om groot skares te trek en te oortuig, was hy nie suksesvol om daarop te konsolideer nie. Tog was sy getuienis so kragtig dat hy die totstandkoming van die Kruisgemeentes nie kon verhinder nie (Du Toit 1917:367,9).

4.4.4 Gereformeerde Kerke onder die Kruis

In die “Ope Brief”, saamgestel deur die Algemene Vergadering van Gereformeerde Gemeentes onder die Kruis kom die volgende voor:

De meer onmiddellike aanleiding tot de stichting der eerste Kruisgemeente te Strijdenburg in Junie, 1897, was het houden van 2 Broederlike samekomsten aan de Paarl; en de mondelinge en en schriftelike getuigenissen aldaar gegeven, aangaande de verzaking der zuivere Gereformeerde leer en beginselen in de Ned. Ger. Kerk” (Du Toit 1917:369).

Tydens die twee broederlike byeenkomste wat in Januarie 1896 en Januarie 1897 in die Paarl gehou is, en waarby ‘n groot aantal mense uit verskillende dele van die land betrokke was, is besin oor die mate waarin die gereformeerde leer in die Kerk toegepas word. Kommer is uitgespreek oor die sigbare afname daarvan en “het ware redmiddel voor land en volk, voor kerk en staat, acht zij te zijn terugkeer tot de zuivere Gereformeerde beginselen, waaraan onze vrome vaders, zo van Hugenoten als van Hollandse afkomst, zich hielden...” (Du Toit 1917:370). Dit sou noodgedwonge aanleiding gee tot die stigting van die Gereformeerde Kerke onder die Kruis.

Die eerste gemeente is in Junie 1897 op Strijdenburg gestig. Op die Sinode van die Ned. Geref. Kerk van Oktober 1897 is ‘n kommissie, bestaande uit di. A. Murray, A. Moorrees, G. Scholtz en W. P. de Villiers, benoem om na Strijdenburg te gaan om besware uit die weg te ruim.

In sy behandeling van faktore wat aanleiding gegee het tot die afskeiding, noem dr. J. A. S. Oberholster die volgende:

- Die Belydenisskrifte op die agtergrond gestel
- Die Gereformeerde Kerkregering ondermyn
- Die Gereformeerde Erediens bedreig
- Die Gereformeerde Geloofslewe benadeel
- Kritiek op die Kerklike Werkprogram

Onder die tweede laaste punt behandel hy onder andere die volgende onderwerpe: Die Biduur; Opwekkings; Spesiale evangelieprediking; Bid om die uitstorting van die Heilige Gees; Die direkte aanspreking van die Heilige Gees in die gebed en laastens Profesie-verklaring.

‘n Uiters interessante verwikkeling spruit voort uit die laaste onderwerp. Ds. Du Toit was beswaard omdat so min predikante in die Ned. Geref. Kerk ‘n belangstelling getoon het in die profesieë. As leerling aan die Gimnasium in die Paarl het hy onder invloed gekom van ds. G. W. A. van der Lingen wat heelwat studie gewy het aan die profesieë (Oberholster 1956:185).

Du Toit wou sien dat predikante meer oor die tekens van die tye preek (:186). “Behalwe die oorbeklemtoning van die tekens van die tye, het ds. S. J. du Toit en die lidmate van die Kerke onder die

Kruis ten opsigte van die wederkoms van Christus en die onvervulde profesieë die gereformeerde lyn afgebuig en die chiliasme verkondig” (:188). In ‘n voetnota word verwys na dr.P.A.Verhoef wat ds.Du Toit “die belangrikste en vernaamste verteenwoordiger van die Chiliasme in Suid-Afrika” noem (:188).

Sonder om onnodig van die onderwerp af te wyk, dien dit kortliks vermeld te word dat ds.S.J.du Toit se seun, ds.C.W.M. du Toit ook die chiliastiese leer voorgestaan het. Benewens verkeie publikasies, tree hy in sy boekie “*n Maranata-beweging in Suid-Afrika*” in ‘n polemiese geskil met Verhoef oor die feit of die Duisendjarige Vrederyk, oftewel chiliasme, gereformeerd is of nie. (Hierdie kwessie word egter verder gevoer tot die stigting van die Vrye Christelike Gereformeerde Kerk in Frankfort.)

Wat interessant is, is dat ander chiliastiese predikante naas di.S.J. en C.W.M. du Toit op die voorgrond getree het. Van die bekendstes was ds.G.W.A.van der Lingen, wat in sy geskifte en preke kenmerkende chiliastiese trekke getoon het (Kitshoff 1972:253). Beide die Réveil as die revolusiebeweginge het bygedra tot sy chiliastiese denke (:254). Ander bekende chiliaste was dr.D.R.Snyman, di.W.C.Malan, C.F.Scheepers en andere. Dr.Snyman maak in die voorwoord van sy boek: “*Die Komende Christus en die Komende Krisis*” melding van nog ander teoloë wat ook die profesieë bestudeer het, soos prof.N.J.Hofmeyr, ds.G.W.A.van der Lingen, prof.C.F.J.Muller en prof.J.I.Marais. In die voorwoord van ds.C.W.M. du Toit se werk “*Toekomstige Wêreldgebeure*” sê Snyman dat Du Toit die metode van verklaring gevolg het van S.J.du Toit, prof.Muller en prof.Marais.

In die lig van *Die Gereformeerde Kerke onder die Kruis* se verdediging van die gereformeerde leer, is dit vreemd dat hulle die chiliastiese leer voorgestaan het - ‘n leerstuk wat eerder pas by die Pinkster- en ander Evangeliese kerke. Skrywers wat hulle kragte wy aan die bekamping van sektes, voer gewoonlik die chiliastiese leer aan as een van die mees uitstaande kenmerke van sektes.

Om terug te keer tot die Kruiskerk, dien vermeld te word dat die verwikkelinge rondom afskeiding nie net tot Strydenburg beperk was nie. Ander dorpe soos Clanwilliam, Ceres, Witbank (Ermelo) Mier (Gordonia), Hoopstad, Lindley en Frankfort is ook bygetrek.

Hierdie kerk kon egter nie lank die pas volhou nie, veral ná die dood van ds.S.J.du Toit in 1911. Die meeste lidmate het oorgegaan na die Gereformeerde Kerk.

4.5 Interpretasie en beoordeling

Ná die uitstaande herlewing wat laat in die vorige eeu in sekere dorpe in ons land voorgekom het, het die Ned.Geref.Kerk ‘n ongekende geestelike insinking beleef. Dit spreek uit getuienisse van vooraanstaande persone uit eie geleedere. Dit wil voorkom asof die beswaardes dit nie gehad het teen die leer van die Kerk as sodanig nie, maar teen die toepassing daarvan. Daar was ‘n voortdurende soeke na die oorsake vir die doodsheid.

Baie predikante en lidmate het gepleit dat iets daadwerkliks gedoen moes word. Hulle het besef dat enige menslike poging tevergeefs sou wees. ‘n Hernude besef het ontstaan oor die noodsaaklikheid van gebed in die algemeen en spesifiek vir die werking van die Heilige Gees. Ook is die gebrek aan

bekeringsprediking betreur. Onlosmaakbaar van die prediking is die predikant self. Slegs wanneer 'n mens hierdie lewende getuïenis in hom omdra, is hy in staat om ook ander op dieselfde weg te lei.

'n Treffende eienskap wat na vore getree het in hierdie tydvak, is die erkentlikheid van baie predikante. Sonder om die vinger na ander te wys, het hulle hand in eie boesem gestee en erken dat iets daadwerkliks gedoen moes word.

Aan die ander kant was daar die ultra-Calvinistiese stroom wat die metodes wat aangewend is om bekering te bevorder, afgemaak het as Metodisties. In die ywer om die gereformeerde karakter van die Kerk te behou, het hulle as teenpool die werk van die meer evangeliese predikante gestuit. Enkele predikante, in besonder die spesiale evangeliepredikers en vele ander, is nie hierdeur afgesit nie en het hulle roeping in die betoning van Gees en krag voortgesit.

Dit wil voorkom asof die groep predikante wat die neutrale middeweg gevolg het, eerder aan die veilige kant wou bly deur nie 'n uitgesproke Metodistiese kleur aan te neem nie. Moontlik het hierdie element, wat in die meerderheid was, bygedra tot die doodsheid in die Kerk.

Die stigting van kerk- en sektegroepe was sekerlik nie bevorderlik vir die ekumeniese gees van die twintigste eeu nie. Regverdiging moet daarin gesien word dat van hierdie groepe wat behoue gebly het, 'n eie identiteit ontwikkel het waarin 'n leerstelling eie aan hulleself, gestalte kon kry. In 'n latere hoofstuk word verder hierop ingegaan.

Wat egter nie weggeredeneer kan word nie, is dat daar in die Ned.Geref.Kerk 'n sterk evangeliese stroming onder predikante en lidmate was wat, midde-in 'n gereformeerde milieu, vernuwing wou skep. Dit moes 'n versadiging bied vir lidmate wat gesmag het na meer as wat op daardie stadium in die Kerk aangebied is. Die erns van sektariese bedreigings is besef en daarom moes daadwerklik stappe geneem word om hand in eie boesem te steek en te soek na geskikte oplossings.